

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Änglaansikten från Nyköpings slott och Torpa kyrka i Västmanland
Bohrn, Erik
Fornvännen 37, 368-370
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1942_368
Ingår i: samla.raa.se

SMÄRRE MEDDELANDEN

ÄNGLAANSIKTEN FRÅN NYKÖPINGS SLOTT OCH TORPA KYRKA I VÄSTMANLAND

I slottsmuseet i Kungstornet på Nyköpings slott förvaras tvenne änglaansikten, påträffade vid grävningar på slottet under 1920-talet (fig. 1). Nyligen har till Statens historiska museum förvärvat fragment av två vad formerna angår alldeles lika ansiktsreliefer (inv.-nr 22.372: 3—7); fragmenten påträffades liggande lösa inuti ett altarskåp från Torpa

Fig. 1. Änglaansikte funnet vid grävningar inom Nyköpings renässanslott.
Största bredd 21,6 cm, största höjd 21,1 cm.
Angel's face, found during excavations in the Renaissance Castle at Nyköping. Greatest width 21.6 cm., greatest height 21.1 cm.

kyrka i Södermanland (Västmanlands län) i samband med dettas konservering (fig. 2 och 3).¹

Nyköpingsansiktena äro gjorda av terrakotta; godset är 1—2 cm tjockt. På det ena finnas en strimma och fläckar av grön glasyr, vilka äro att betrakta som felaktigheter, uppkomna vid bränningen. Ansiktena från Torpa bestå antagligen av lera, till färgen grågul, i vilken inblandats korta fibrer, förmodligen ull; dessutom observeras ytterst små träflisor och bitar av träkol. Godsets tjocklek är 4—7 mm.

Samtliga ansikten — både de från Nyköping och Torpa — bestå av ett barnansikte, som omges av två vingar, vilka mötas under hakan i en flerdubbel fjäderkrage, allt framställt i hög relief. Ansiktet har

¹ Till friherre Carl R. af Ugglas, som fäst min uppmärksamhet på fragmenten från Torpa, ber jag att här få framföra ett vördsamt tack.

barnsligt rundade, utstående kinder, liten halvöppen mun med svagt neddragna mungipor, en rätt klumpigt formad uppnäsa, rätt små ögon med iris och pupill framställda i relief (endast på Nyköpings-ansiktet) och hög, välvd panna; håret är sammansatt av C- och S-svängda lockar. Fjädrarna i vingarna ha tre längsgående fåror — en längs vardera kanten och en i mitten. Gloriorna äro på Nyköpings-ansiktet uppåt halvrunt

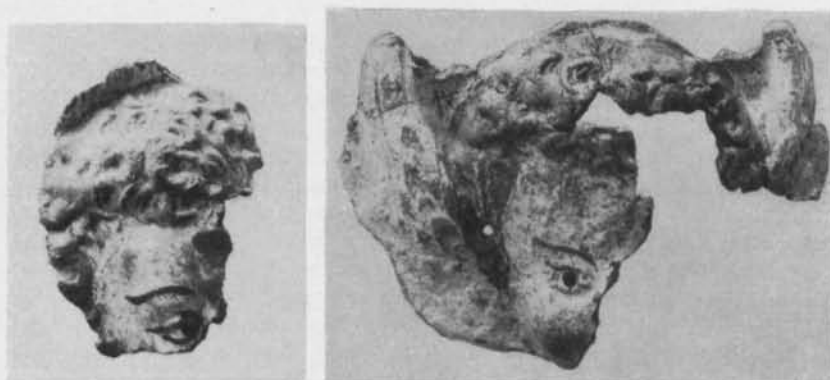

Fig. 2—3. Fragment av änglaansikten från Torpa kyrka i Södermanland. Största fragmentets största bredd 19,5 cm.

Fragments of angels' faces from Torpa Church in Södermanland. Greatest width of the largest fragment 19.5 cm.

avslutade och på framsidan släta; av gloriorna på fragmenten från Torpa är mycket litet bevarat; de synas emellertid bägge ha varit försedda med uppåttigande refflor.

På Nyköpings-ansiktet finnas inga spår av färg. Ansiktet och vingarna gulvita; ögonbrynen och ögonens konturlinjer bruna, iris svart; håret på det ena fragmentet brunaktigt, på det andra mörkgrått, nästan svart på en mörkgrön grund.

Det är alldeles tydligt att ansiktet gjorts i form. På bägge Nyköpings-ansiktet observeras på baksidan avtryck i leran av en grov vävnad, vilken använts som mellanlägg, då leran trycktes in i formen. Samma slags avtryck finnas också på ansiktet från Torpa, men endast sporadiskt; i allmänhet ha de utplånats av fingergröpar och fingeravtryck. Man tycks under arbetets gång ha avlägsnat mellanlägget för att trycka in leran direkt med fingrarna.

Mitt i baksidan av Nyköpings-ansiktet finnes en grop respektive ett sår; dessa härröra från ett stöd, som lagts in för att hindra de starkt uppdrivna ansiktspartierna att sjunka ihop, så länge leran ännu var plastisk.

På Nyköpings-ansiktet gjordes, sedan de tagits ur formarna men före

bränningen, följande efterarbeten: ytterkonturen retuscherades med kniv; hela framsidan borstades lätt med en tät borste med grova hår, vilket framgår av en knappt skönjbar reffling överallt på framsidan; hål borrades för att möjliggöra fästande vid något underlag; på det ena ansiktet markerades iris ytterligare genom rätt klumpigt gjorda urborrningar. På ansiktena från Torpa borrades efter utformningen hål för deras fästande; dessutom målades de. Spår av borstning kunde icke iakttagas på dessa.

De fyra ansiktena äro, så långt detta nu kan kontrolleras, varandra fullständigt lika ända in i minsta detalj; särskilt betydelsefull är den absoluta överensstämmelsen i fråga om lockarnas vindlingar. Det kan med hänsyn härtill icke råda någon tvekan om att alla ansiktena gjorts i en och samma form. Emot ett sådant påstående synes dock den skiljaktiga utformningen av gloriorna avgjort tala. Emellertid visar en noggrann granskning av gloriorna på Nyköpings-ansiktena tydliga spår av efterbehandling, särskilt påtagligt i övergången mellan glorian och lockarna på det ena ansiktet; refflorna ha att döma av dessa spår funnits från början även på Nyköpings-ansiktena men avlägsnats före bränningen.

Författaren till dessa rader har förut fäst uppmärksamheten på ett par uppgifter i räkenskaperna för Nyköpings slott om att år 1594 spik åtgick till att »slå ansikten fast med i frökens kammare» samt till att fästa »beläten» i hertigens bönkammare.² Det förefaller vara ytterst sannolikt, att de till våra dagar bevarade änglaansiktena från Nyköpings slott äro prov på räkenskapernas »ansikten» och »beläten». Det måste också anses vara mycket troligt, att formen i vilken ansiktena från Nyköping gestaltats — och, såsom ovan visats, också ansiktena från Torpa — var ett verk av Herkules Mida, hertig Karls ledande arkitekt och skulptör under åren 1580—1596.³ Förekomsten av ansiktena i Torpa bör, om vad som ovan sagts är riktigt, innebära, att i nämnda kyrka funnits ett verk av Herkules Mida, i vilket maskerna ingått som ett dekorativt element.

Av detta verk har förutom ansiktena intet bevarats. Det är sålunda omöjligt att yttra något bestämt om dess art och utseende. I detta sammanhang skall endast framhållas, att »ansiktena» och »belätena» i Nyköping utan tvekan voro fästade vid rikt smyckade paneler, och att änglaansikten, som direkt efterbildade Nyköpings-exemplaren finnas på det år 1594 daterade, åt Erik Abrahamsson Leijonhufvud och dennes maka Karin Soop utförda gravkorskränket i Glanshammars kyrka i Närke⁴, vilket med största sannolikhet utförts efter ritningar av Herkules Mida.⁵

Erik Bohrn

² Erik Bohrn, Nyköpings renässansslott och Herkules Mida, Stockholm 1941, sid. 104.

³ A. a., sid. 135.

⁴ Hans Rabén, Träskulptur och snickarkonst i Uppsverige under renässans och barock, Stockholm 1934, sid. 51 och bild 7.

⁵ Bohrn, a. a., sid. 159.